

Subject Area
Sociology

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 97
PP: 1527-1532

Arrival
18 March 2022

Published
30 April 2022

Article ID Number
62053

Article Serial Number
37

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29288/sssj.62053>

How to Cite This Article
Saraçoğlu, A.D. (2022).
"Michel Foucault'nun
İktidar Kavramı"
International Social
Sciences Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:97; pp:1527-
1532

Social Sciences Studies
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

1. GİRİŞ

Kavramlar sosyal bilimler için anahtar niteliği taşıması ve sosyal teorilerin de kavramlardan yola çıkılarak üretiliyor olması sebebiyle merkezi role sahiptirler. İktidar kavramının içerisinde çeşitli anlamlar yüklenerek, her dönemde kullanılagelen bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. İktidar, daha çok siyasal yönetme gücü ile ilişkilendirilerek ele alınsa da kavram içerisinde farklı anlamlar da barındırmaktadır. İlaveten, benimsenen çeşitli yaklaşımlar türleriyle de kavrama dair birçok farklı birleşen gündeme gelmektedir.

Foucault, diğer birçok düşünürden farklı olarak iktidar kavramını, güç ilişkilerinin çokluğu ve bir ağ sistemi olarak ele almıştır. Onun bu yaklaşımı da iktidar kavramını değerlendirilirken ilişkili olduğu birleşenleri detaylıca incelemesine sebep olmuştur. Temelde Foucault'nun hedefi iktidar üzerine çalışmak değildir ancak Foucault "özne"nin tarihsel oluşumu üzerine çalışırken iktidarın da ele alınması gerektiğini düşünerek üzerine çalışmış ve eserleriyle ortaya sosyal bilimler alanında önemli yere sahip olan "farklı" bir iktidar yaklaşımı koymuştur. İktidarı, bir işi yapabilme/yaptırabilme gücünden ziyade daha geniş anlamda ele almış, toplumsal ilişkilerin içerisinde nüfuz edişini değerlendirmiştir.

2. İKTİDAR KAVRAMI ÜZERİNE

İktidar, sosyal bilimler alanında, özellikle de siyaset bilimi, sosyoloji, hukuk ve felsefe alanlarında sıklıkla karşımıza çıkan bir kavramdır. Kavramın siyasal yönü ön plana çıkıyor gibi görünse de aslında tüm toplumsal süreçlerde rolü bulunmaktadır. Sadece yönetim gücü olarak değerlendirilemeyecek olan bu kavram, toplumsal ilişkilerde, bireyler arasındaki minimal ilişkilerde dahi çok çeşitli şekillerde yer almaktadır. Literatürde iktidar kavramının birçok farklı tanımı mevcuttur. Bunlardan birkaçını sıralayacak olursak; Ahmet Cevizci'nin tanımına göre iktidar, "eylemde bulunma, bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği, etkide ya da eylemde bulunma imkânı veren hukuki, siyasi ve ahlaki güçtür" (1999: 454). Atilla Yayla ise iktidarı, "bir muhalefetin varlığına rağmen veya bir muhalefetle karşılaşmaksızın, ulaşılmak istenen herhangi bir sonuca ulaşma yeteneği" (2005: 106) olarak tanımlamaktadır. İktidar aynı zamanda, "bir bireyin yahut bireyler topluluğunun kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadıklarına bakmaksızın diğer insanların davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme veya denetleyebilmesi; toplumu yönetme, yönlendirme gücü, bu gücü elinde bulunduran otorite

Michel Foucault'nun İktidar Kavramı

Michel Foucault and The Concept of Power

Ayşe Derya SARAÇOĞLU¹

¹ Arş.Gör., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye
Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Sakarya, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, öncelikle iktidar kavramı üzerine genel değerlendirmelere yer verilerek, kavramın teorik çerçevesi ortaya konmaya çalışılmıştır. Sonrasında, Foucault'nun iktidar kavramına yaklaşımı ele alınmış ve bunun birleşenleri olan -Foucault'nun da en çok üzerinde durduğu- özne ve iktidar ilişkisine, bilgi ve iktidar ilişkisine, söylem ve iktidar ilişkisine, beden ve iktidar (biyoiktidar) ilişkisine değinilmiştir. Foucault'nun sınırları keskin olarak çizilmiş, genel geçer bir iktidar tanımlamasının olmaması, iktidar kavramını açıklayabilmek adına Foucault'nun iktidarın birleşenleri olarak gördüğü birçok farklı kavrama değinilmesini de gerekli kılmaktadır. Ancak çalışmanın kısıtlılığı sebebiyle sadece yukarıda bahsedilen ve en önemli oldukları düşünülen özne, beden, söylem ve bilgi bağlamında iktidar kavramı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Foucault, İktidar, Özne, Bilgi, Söylem, Biyoiktidar

ABSTRACT

In this study the theoretical framework of the concept of power is presented by giving general evaluations about it. Within the scope of this study, Foucault's approach to the concept of power is discussed and its components – which are Foucault emphasized the most- the relation between actor and power, knowledge and power, discourse and power, body and power (biopower) are mentioned. There is no common definition of power which boundaries are clearly defined by Foucault. For his reason, in order to explain the concept of power, it is necessary to mention many different concepts that Foucault sees as the components of power. Nevertheless, due to the limitations of this study, only the concept of power has been discussed in the context of the actor, body, discourse and knowledge.

Key Words: Foucault, Power, Actor, Knowledge, Discourse, Biopower

veya organ” (Demir ve Acar, 1997: 113) olarak da tanımlanmıştır. Münci Kapani ise iktidar kavramını genel ve geniş anlamıyla “başkalarının davranışlarını etkileyebilme, kontrol edebilme olanağı” olarak tanımlamaktadır. Ona göre, “bir kimse, başka kimseleri kendi istediği yönde davranmaya sevk edebildiği takdirde onlar üzerinde bir iktidara sahip bulunuyor demektir” (Kapani, 2007: 49).

İktidar tanımlamalarından en önemli olanlardan bir tanesi de kuşkusuz Max Weber’in tanımlamasıdır. Weber, iktidarın tabakalaşmanın temeli olduğunu ve sınıf, statü ve partinin onun üç ayrı boyutu olduğunu belirtir. Weber’e göre iktidar, genel anlamda “kişilerin ya da grupların, başkaları karşı çıktığında bile kendi istedikleri şeyleri gerçekleştirebilecek olmalarıdır. Yani iktidar toplumsal bir ilişkidir”. Gordon Marshall da iktidarın - Weber gibi - toplumsal tabakalaşmanın merkezi olduğu fikrine sahiptir (Marshall, 2005: 328). Maurice Duverger’e göre iktidar, “kullanıldığı toplumun normlarına, inançlarına ve değerlerine uygun şekilde oluşan bir etki biçimidir” (2011: 125). Duverger’in diğerlerinden farklı olan yönü iktidarın meşruluğu üzerinden güç ve iktidar kavramını birbirinden ayırmasıdır: “İktidarın meşruluğu, onun, topluluk üyeleri ya da hiç değilse bunların çoğunluğu tarafından, bir iktidar olarak tanınmış olması olgusundan başka bir şey değildir. Bir iktidar, eğer meşruluğu konusunda bir görüş birliği varsa, meşrudur. Meşru olmayan bir iktidar, iktidar olmaktan çıkar, güçten başka bir şey değildir artık ve o da ancak kendilerine boyun eğilmesini sağlayabildiği sürece vardır” (2011:132).

İktidar kavramına dair özetlenmeye çalışılan kavramsallaştırmalar ve düşünürlerin yaklaşımları, kavramın siyasal yönüne, güç ile ilişkisine, toplumsal yönüne, yönetim ile olan ilişkisine ve meşruluğuna değinildiğini göstermektedir. İktidar tanımlamalarında iktidarın merkezileşmiş olduğu fikrinin neredeyse tüm düşünürlerde benzer olduğu görülmektedir. Ancak bu merkezileşmiş iktidarın ilişkili olduğu alanlarla ilgili farklı kanılar olduğu da yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu noktada Foucault’nun iktidara yaklaşımının önemi de ortaya çıkmaktadır. Foucault’nun iktidarı ele aldığı geniş çerçeveye iktidara dair kapsamlı ve orijinal bir yaklaşım geliştirdiğini söylemek mümkündür.

3. MICHEL FOUCAULT’NUN İKTİDAR KAVRAMI

Michel Foucault’nun iktidar kavramını dair görüşlerini açıklamadan önce belirtmek gerekir ki, Foucault’nun iktidarı ele alan diğer düşünürlerden ve yaklaşımlardan en önemli farkı iktidarı salt siyasi yönüyle ele almayı birçok farklı birleşenle beraber değerlendirmiş olmasıdır. Foucault, iktidar kavramını gündelik ilişkiler içerisinde değerlendirilmektedir. İktidarın toplumsal ilişkilere içkin olduğunu düşünmektedir.

Foucault, hedefinin iktidar fenomenini analiz etmek olmadığını, amacının insanların özneye dönüştürülme kiplerinin tarihini oluşturmak olduğunu belirtmektedir. Araştırmalarının genel temasının iktidar değil özne olduğunu belirtir ancak aynı zamanda iktidar sorunlarıyla da epeyce içli dışlı olduğunu ifade eder (Foucault, 2000b: 57-58). Foucault’nun çalışmaları incelendiğinde, neredeyse tüm derslerinde ve çalışmalarında iktidara kavramına temas ettiği görülür ancak net bir iktidar tanımlaması da mevcut değildir. Eserlerinde, derslerinde, seçme yazılarında, röportajlarında iktidara değinir ve iktidarın farklı birleşenlerinden bahsederek aslında iktidarın “her yerdeliğine” de vurgu yapmaktadır.

İktidarı “bireylerin ya da grupların (delilerin, hastaların, suçluların, çocukların, vb.) davranışlarının yönlendirilme biçimi, yani bir yönetim sorunu” olarak tanımlayan Foucault, iktidarı bir ilişki, bir eylem biçimi olarak ele almaktadır. Aynı zamanda iktidarı bütünsel bir yapı olduğunu da belirtmektedir. Bu yapı, bir eylemler kümesinin başka bir eylemler kümesinin üstünde etkili olduğu bir yapıdır. İktidar bu eylemler kümesi bağlamında davranışları ve davranışların mümkün sonuçlarını yönlendirmektedir (Keskin, 2000b: 20-21). Foucault, iktidar ilişkilerini ise şöyle tanımlar: “İktidar ilişkileri, iktisadi süreçler, bilgi ilişkileri, cinsel ilişkiler gibi tipten ilişkilerde dışsalılık konumunda değildir, onların içinde içkindir” (Canpolat, 2003: 99). Bu tanımlama, Foucault’nun iktidarı toplumsal ilişkileri içkin olarak görme düşüncesiyle de paralellik göstermektedir.

Foucault iktidar kavramını ele alırken, tek yönlü bir kavram olarak ele almaktan ziyade iktidar ilişkisini içerisinde barındıran ilişki türlerine değinmeyi tercih eder. Foucault’ya göre iktidar, “elde edilen, gasp edilen ya da paylaşılan, elde tutulan ya da elden kaçırılan bir şey değildir. İktidar, eşit olmayan ve devingen ilişkilerde ortaya çıkar ve işletilir”. Ona göre, “bütün insan ilişkilerinde, bu ister bir sözlü iletişim sağlama, ister bir aşk ilişkisi, ister kurumsal ya da ekonomik bir ilişki söz konusu olsun iktidar hep vardır”. İktidarın bireysel ve toplumsal bütün ilişki türlerinin içerisinde bulunduğunu belirten Foucault, iktidarın aşağıdan gelmediğini ve kapsayıcı bir yönetenler yönetilenler karşılığının bulunmadığını da ifade eder (Canpolat, 2003: 99-100). Bu, onun iktidara dair yaklaşımın farklılığını da ortaya koymaktadır; ona göre iktidar salt siyasi temele indirgenebilecek kadar basit bir kavram değildir.

Foucault’nun iktidar fikrinin özgün yanlarında bir tanesi iktidarı baskı altına almaktan çok, biçim veren şekillendiren yönüyle ele alıyor olmasıdır. Ona göre iktidar, insanları susmaya değil konuşmaya teşvik eder, çünkü insanların konuşması fikirlerinin tezahürünü sağlar ve iktidar bunları yönlendirme ve disiplin altında tutma

imkanını elde eder (Akay, 2000:30). İlâveten bu bağlamda Foucault, iktidarın direnme odaklarının varlığına da engel olmadığını hatta özgürlük ve direnme odaklarının yoksunluğunda iktidarın da olamayacağı fikrini savunur. Çünkü ona göre, aksi takdirde mevcut olan durumda iktidardan ziyade bir tahakküm sisteminden bahsedilebilir.

Foucault, iktidar kavramının on dokuzuncu yüzyıldaki anlamını derinlemesine anlatabilmek için tarihsel arka planını da ortaya koymaktadır. On altıncı ve on yedinci yüzyılda hakim olan hükümlerlik anlayışının on dokuzuncu yüzyılda mevcut olmadığını belirtir. Foucault'nun üzerinde durduğu temel nokta yaşamın bir iktidar nesnesi haline gelişidir. On dokuzuncu yüzyıl öncesinde, ölüm iktidarın nesnesiyken, artık yaşam ve beden iktidarın nesnesi haline gelmiştir. Eski hükümlerlik dönemlerinde -Foucault'nun deyişimiyle- "sadece tebaa vardı, malları hatta hayatları ellerinden alınabilen hukuksal tebaa vardı. Şimdi, bedenler ve nüfuslar var". (Foucault, 2000b:152-153; Urhan, 2000: 80-81). Dolayısıyla, önceden iktidar, yaşama son verme yönünde gücünü kullanırken, artık yaşamı yönlendirme, disipline etme ve yönetme şeklinde kullanılmaktadır.

Foucault'nun iktidar kavramsallaştırmasının daha net anlaşılabilmesi için; iktidar tarafından üretildiğini düşündüğü özne ile ilişkisine, iktidarın beden üzerindeki etkilerine, iktidar ve söylem ilişkisine, iktidar ve bilgi arasındaki çift yönlü ilişkiye değinmek gerekmektedir.

3.1. Özne ve İktidar

Foucault'nun çalışmaları incelendiğinde, genel itibarıyla iktidar odaklı görünse de hedefinin öznenin ne olduğunu, hangi pratiklerin ürünü olduğunu ortaya koymak olduğu görülmektedir. Kendi ifadesiyle amacının "insanların, bizim kültürümüzde, özne ve dönüştürülme kiplerinin bir tarihini oluşturmak" (Foucault, 2000b:58) olduğunu belirtir. Özne ve iktidarın sıkı sıkıya birbirine bağlı kavramlar oluşu özneyi çözümleyebilmek için iktidarı çözümleme gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Özne anlayışı, inşa edilen bir varlık tahayyülü üzerine kurulu olan Foucault, özneyi toplumla iç içe, toplumsal ilişkilerin ve dolayısıyla iktidar ilişkilerinin nesnesi olarak ele alır. Özneyi ele alış bağlamında Foucault, karşımıza nesneleştirilen, tabi ve bağımlı olan bir özne algısı çıkarmaktadır. Foucault'ya göre modern dönemde birey, kimlik ve bedeni inşa edilen bir özneye dönüştürülmüştür. "İktidar özneleri hem yaratır, hem bastırır, ama bastırmadan önce yaratır; çünkü bastırıldığı nesnelere-bireyler büyük ölçüde kendisinin ürünleridir" (Canpolat, 2003: 100). Aynı zamanda tarihsel güçler ve dönem şartlarına göre de iktidar tarafından şekillendirilen özne, toplumdan bağımsız değildir.

Foucault'nun amacı "özneye dayatılan hakikatin, çizilen sınır çizgisinin, özne tarafından farkında olunarak, aşılması, sorgulanması ve açığa çıkarılması gereken referans noktası olarak algılanmasını sağlamaktır, onun amacı belli bir iktidar kurumunu eleştirmek, burjuva, elit veya sıra dışı bir sınıfa saldırmak değil iktidar biçimini açığa çıkarmaktır" (Çelebi, 2013:519). Çünkü Foucault'nun iktidar kavramı tek bir merkezin sahip olduğu güç değil toplumun derinine işleyen ve her türlü ilişkide açığa çıkabilen bir iktidardır.

Foucault'nun iktidar kavramsallaştırmasının temel nosyonlarından bir tanesi de özgürlüktür. Ona göre, özgürlüğün olmadığı bir ortamda iktidardan bahsedilemez, o durumda mevcut olan sadece tahakküm olabilir. İktidarın mevcut olabilmesi için direnme odağının da var olabileceği özgürlük imkanının da olması gerekmektedir. Bu bağlamda Foucault, "öznenin iktidar ilişkileri çerçevesinde kurulduğu ölçüde özneye atfedilen özgürlük alanının da iktidar ilişkilerinden bağımsız ele alınmayacağını öne sürmektedir" (Şengül, 2005:50). Neticede, Foucault'ya göre iktidar, özgür özneler üzerinde uygulanabilmekte, aksi durumda direnme odaklarının da söz konusu olamaması sebebiyle iktidardan söz etmek mümkün değildir (Çelebi, 2013:521-522).

3.2. Bilgi ve İktidar

Foucault'ya göre, iktidar ve bilgi sürekli birbirine eklenmektedir. Foucault, bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiyi çift yönlü olarak ele alır. Kendi ifadeleriyle iktidar bilgi ilişkisini şu cümlelerle özetlemektedir: "İktidarın bilgiye, bilginin iktidara sürekli eklenmediği kanısındayım... İktidar işleyişinin bilgi nesnelere yarattığı, bunları ortaya çıkardığı, enformasyon biriktirdiği ve kullandığı da söylenmelidir... İktidarın işleyişi sürekli olarak bilgi yaratır ve aksi yönde, bilgi de iktidar etkilerine yol açar" (Foucault, 2015:35). Foucault, "bilgi olmadan iktidarın sürdürülmesinin, bilginin iktidar doğurmasının olanaksız" olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda bilginin iktidar araçlarınınca şekillendirilerek yayılmakta olduğunu belirtmektedir (Çelebi, 2013:512).

Aydınlanma döneminin bilgiyi iktidar ilişkilerinden bağımsız gören, nesnel bir çerçevede değerlendiren yaklaşımına karşın Foucault, bilgiyi iktidar olgusu olarak ele almaktadır (Coşkun, 2010: 78). Aydınlanma düşünürleri bilgiyi/bilimi özgürleştirme nesnesi olarak ele alırken, Foucault denetim mekanizmalarından, bireyi hapseden bir unsur olarak değerlendirmektedir. Foucault'ya göre bilgi, iktidar araçları vasıtasıyla şekillendirilerek yayılmaktadır, dolayısıyla bilgi/bilim iktidarın bir uzantısıdır (Çelebi, 2013:515). Foucault, bilginin bir iktidar şekli

olarak “toplumla iktidar arasındaki rasyonelliği kurmakta ve bilginin uygulanmasına yönelik genel bir kavrayışı” oluşturduğunu belirtmektedir (Demir Güneş, 2013: 62).

Modern iktidar, bilgi aracılığıyla bireyleri kategorilere ve kimliklere ayırır. Bu şekilde yaptığı sınıflandırma neticesinde kişilerin toplumdaki yerini belirlemektedir. Bu ayrımları yaparken de bilgiden faydalanır, dolayısıyla iktidar bilgi aracılığıyla bireyleri nesneleştirir ve herhangi bir cezai yaptırım veya somut güç uygulamadan etkisini gösterir. Bu bağlamda özne-bilgi ve iktidarın üçlü bir ilişki içerisinde olduğunu tespit etmek de mümkündür. Özne, bilgi yoluyla nesneleştirilir ve sonrasında özne de bilgi de iktidarın aracı haline gelir, bir sonraki aşamada ise karşılıklı etkileşim ortaya çıkar.

“İktidar ve bilgi arasındaki sarmal ilişki, Foucault’nun çözümlemesi bağlamında düşünüldüğünde dışlama, hapsetme, gözetleme, kontrol etme, denetleme, normalleştirme, nesneleştirme pratikleriyle ortaya çıkan birçok disiplinin oluşması, yeni iktidar tekniklerinin geliştirilmesi ve uygulanışı noktasında da etkilidir” (Coşkun 2010:79). İktidar teknikleri bilgi aracılığıyla yaptıklarını normalleştirir, haklılaştırır ve toplumsal düzeyde kabulünün sağlanmasını kolaylaştırır. Dolayısıyla, bilgi, iktidarın ve iktidarın pratiklerinin yönetimi sürecine dair en önemli araçlardan bir tanesidir. Neticede, Foucault’nun da yaklaşımına göre, bilgi olmadan iktidar, iktidar olmadan da bilginin üretimi imkansızdır.

3.3. Söylem ve İktidar

Söylem, genel tanımıyla “dil, yapısının, işlevlerinin ve kullanılma kalıplarının incelenmesidir”. Sosyolojideki söylem analizi ise “cümlelerin yapısını oluşturan ve aslında dilbilimcilerin ilgi alanı olan süsleyici kalıplardan ziyade, tüm metinlerin yapısını çizen geniş düşünce kalıplarını açığa çıkarmanın üzerinde durmuştur” (Marshall, 2005: 692-693).

Foucault’nun kavramsallaştırmasına göre söylem hem bilgiyi hem de gücü içermektedir. Foucault söylemin, teorik bir oluşum olduğu kadar düzenlenmiş bir toplumsal pratik olduğunu, bu nedenle bilgiyi olduğu kadar gücü/iktidarı da içerdiğini, dolayısıyla belirli bir söylemin sınırları içinde somutlaşmış bulunan kategorilerin yalnızca bilgiyi değil, aynı zamanda gücü/iktidarı da yarattığını ifade etmektedir (Urhan, 2000: 19). Foucault, iktidar ve söylem kavramlarının iç içe olduğunu belirtir: “İktidar, söylemin dışında değildir. İktidar söylemin ne kaynağı ne kökenidir. İktidar, söylem boyunca işleyen bir şeydir” (Foucault, 2000a:182). Foucault’ya göre “söylemin üretimi, birikimi, dolaşımı ve işleyişi olmadan iktidar ilişkileri ne yerleştirilebilir, ne güçlendirilebilir ne de üretilebilir. Foucault, insan-ruh, birey-insan bilimleri gibi modern kavramların aslında, iktidarın insan bedenini kuşatmak için geliştirdiği söylemin ürünü olduklarını düşünür... Foucault, ayrıca söyleme, iktidarın bilgiyi ortaya çıkardığı, bilginin de bu iktidarı genişletip güçlendirdiği bir çark olarak bakar” (Canpolat, 2003:106).

Söylemi kurucu unsur olarak öne çıkarması, Foucault’nun iktidar ilişkilerine dair değerlendirmelerinin özgün boyutlarından bir tanesidir. Ona göre, nasıl iktidar ilişkileri dışında bir öznenen söz edilemezse, söylemden ayrık olarak iktidar ilişkisinden söz etmek de olanaklı değildir. Foucault’nun genel yaklaşımı içinde söylem, iktidar ilişkilerinin kurucu unsuru olarak kabul edilir. “Söylem, gerçekliği dile dönüştüren bir araç değil, gerçekliği algılayışımızı şekillendiren bir sistem olarak görülür” (Şengül, 2005:50-51).

Foucault, söylem ve iktidar ilişkisini iki yönüyle de değerlendirir. Ona göre söylem iktidarı üretir ama aynı zamanda yıpratır da: “Söylem iktidarı harekete geçirir, üretir, güçlendirir. Ancak diğer bir yandan da iktidarı yıpratır, zayıflatır ya da onun silinmesini sağlar” (Canpolat, 2003: 107).

3.4. Beden ve İktidar: Biyoiktidar Kavramı

Foucault’nun iktidar kavramı ile ilgili genel bakış açısı ele alırken de belirtildiği üzere, Foucault temelde, iktidara dair algının on dokuzuncu yüzyıla beraber değiştiğini iktidarın yaşama hakkına son vermektense ziyade direkt olarak yaşam üzerinde etkilerini ortaya koyduğunu belirtmektedir. Foucault’ya göre iktidarın değişen bu yüzü kendisini en çok beden üzerinde göstermiştir. İktidarın beden üzerindeki bu yeni pratiklerini “biyoiktidar” olarak tanımlamaktadır. Bu kavram temelde modern iktidarın, bedeni iktidarın bir nesnesi olarak ele alıp ve üzerinde tahakküm kurucu bir role bürünmesiyle yakından ilişkilidir.

Foucault; iktidarın bedeni kuşatmasıyla beden hakim olma ve beden bilincinin elde edildiğini belirtmektedir (Foucault, 2015: 39). Ona göre, biyoiktidar, önceden yasalarla özdeşleşen iktidar yerine yasaları ikinci plana atarak iktidarın belirlediği normları ön plana çıkarmaktadır. Biyoiktidar, bu şekilde bir normalizasyon toplumu oluşturur, bu düzende bireyler norma uymaya zorlanır ve normalleştirilir. Bu süreçte, Foucault’nun önemle belirttiği, okul, aile, ordu, akıl hastanesi ve özellikle de hapisane gibi kurumlar da rol üstlenirler (Canpolat, 2003: 103). Foucault’ya göre, normalleştirici toplum, yaşamı merkez alan bir iktidar teknolojisinin tarihsel bir sonucudur (Urhan, 2000:84-85).

Modern dönemde biyoiktidar bedenlerin yaşatılması üzerinde durur. Bunun en önemli sebeplerinden biri, bedenin iş gücü olarak görülmesi ve üretim sürecine dahil ediliyor olmasıdır. “Bununla birlikte nüfusun da ekonomik süreçlere uygun kılınması gerekmektedir. Bu noktada sağlık, doğum-ölüm oranları, cinsiyet gibi faktörler kontrol altında tutulmaktadır” (Urhan, 2000: 81-82). Biyoiktidarın aynı zamanda kapitalizmin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Canpolat, 2003: 102). Foucault da kapitalizmin nasıl biyoiktidardan faydalandığını şöyle ifade etmektedir: “İnsan birikiminin sermaye birikimine göre ayarlanması, insan gruplarının büyümesinin, üretim güçlerinin yayılmasıyla karın diferansiyel bölüşümüne eklenmesi, büyük çapta biyoiktidarın çeşitli biçimleri ve yöntemleriyle işlemesi sayesinde mümkün oldu” (Foucault, 1986: 145).

Biyoiktidar, modern dönemde, iktidarın beden üzerinde kurduğu tahakkümü ifade eden bir kavramdır. Eski dönemlerdeki bedene ve ölüme dair olan yaklaşım kırılarak, modern dönemde bireyin yaşamı üzerinde iktidar uygulanmaya başlanmıştır. Bu da beraberinde biyoiktidarın nüfus ile yakından ilişkili olması sonucunu doğurmaktadır. Nüfus kontrolü ile hem bireylerin iş gücü olma yönü denetim altında tutulmuş hem de cinselliğin kontrolü ile bir tür nüfus planlaması yapılmıştır. Neticede biyoiktidar, beden ve nüfus üzerinde kurulan denetleme ve disiplinleştirme temelli bir yönetim türüdür.

4. SONUÇ

İktidar, tarih boyunca her dönemde öne çıkan, genel itibarıyla da siyasal yönüyle ele alınan bir kavramdır. Foucault'nun iktidar kavramına dair getirdiği en önemli açılım, kavramı çok yönlü olarak ele alıp çeşitli birleşenlerle beraber değerlendiriyor olmasıdır. Foucault'nun iktidar kavramına yaklaşımı, iktidarın çok boyutluluğunu ve her tür ilişkinin içerisine dahil oluşunun mümkün olduğunu göstermesi bağlamında da kayda değerdir. İktidarın, toplumsal ilişkilerin içerisinde nüfuz ettiği, güçler çokluğu, ağ sistemi gibi tanımlamalarla açıklanabileceği yine Foucault'nun kavrama dair katkılarından.

Foucault, iktidar kavramını, en temelde özne, bilgi, söylem ve beden birleşenleriyle açıklamaktadır. Foucault'ya göre özne kavramını derinlemesine inceleyebilmek için öncelikli olarak iktidar kavramını analiz etmek gerekmektedir. Ona göre, özne, iktidar tarafından üretilen ve sonrasında şekillendirilen nesne konumundadır. Modern iktidar özneyi kendine tabii kılmak adına eski dönemden farklı olarak yaşamı üzerine söz sahibi olmak ister ve disiplinleştirici, denetleyici rolünü bu şekilde ortaya koyar. Foucault, bilginin iktidara ilişkisine dair ikisinin birbirine sürekli olarak eklenildiği kanısındadır. Bilginin iktidar araçlarıyla yayıldığını ve iktidarın aslında bilgiyi tahakkümü altına aldığı düşünür, bilginin özgürleştirici olduğu fikrine katılmaz. İktidar aynı zamanda bilgiyi, yaptıklarını normalleştirme ve toplumda kabul görme aracı olarak kullanır.

İktidarın söylem boyunca işleyen bir şey olarak ele alan Foucault, söylemin, bilgi ve gücü kapsadığını belirtir. Söyleme atfettiği önem yüksektir, söylemin iktidarın kurucu unsurlarından olduğunu ifade eder. Söylemin olmadığı bir alan yoktur ve aslında bir bakıma iktidarın yayılım aracıdır. Beden ve iktidar ilişkisine dair ürettiği biyoiktidar kavramıyla Foucault, iktidara dair modern dönemle değişen algı beraberinde, iktidarın öznel bedenleri üzerine etkilerini gösterdiğini, önceden ölüm hakkı üzerine odaklanan iktidarın artık yaşamı yönetme üzerine eğildiğini belirtir.

Neticede, Foucault, iktidara dair daha önce ele alınmamış ilişkili olduğu kavramları ele almış, yaptığı tespitler ve iktidar kavramını şekillendirmesiyle sosyal bilimlerde önemli bir yere sahip olmuştur. İktidar kavramının her türlü toplumsal ilişkiye nüfuz ettiğini ele aldığı kavram ve olgularla açıklamıştır.

KAYNAKÇA

- Akay, A. (2000). Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları (2. Basım), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Canpolat, N. (2003). “Michel Foucault” (Yay. Haz. Nurdoğan Rigel, Gül Batuş, Güleda Yücedoğan ve Barış Çoban) Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar, ss. 73-141, Su Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (1999). Felsefe Sözlüğü (3. Basım), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, C. (2010). Michel Foucault: Özne ve İktidar (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Felsefe Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Çelebi, V. (2013). “Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(3): 512-523.
- Demir Güneş, C. (2013). “Michel Foucault'da Söylem ve İktidar”, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 21: 55-69.
- Demir, Ö. & Acar, M. (1997). Sosyal Bilimler Sözlüğü (3. Basım), Vadi Yayınları, Ankara.

- Duverger, M. (2011). *Siyaset Sosyolojisi* (9. Basım) (Çev.: Şirin Tekeli), Varlık Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (1986). *Cinselliğin Tarihi I* (Çev.: Hülya Tufan), Afa Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2000a). *Entelektüelin Siyasi İşlevi* (Çev.: Işık Ergüden, Osman Akınbay ve Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, Michel. (2000b). *Özne ve İktidar* (Çev.: Işık Ergüden ve Osman Akınbay, Yay. Haz.: Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın Gözü* (4. Basım) (Çev.: Işık Ergüden, Yay. Haz.: Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Kapani, M. (2007). *Siyaset Bilimine Giriş* (19. Basım), Bilgi Yayınevi, Ankara
- Keskin, F. (2000b). *Özne ve İktidar. Michel Foucault, Özne ve İktidar içinde* (s.11-24). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü* (2. Basım) (Çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Şengül, H. T. (2005). *İktidar*. (Yay. Haz.: Gökhan Atılgan ve E. Attila Aytekin) *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, ss. 41-53, Yordam Kitap, İstanbul.
- Urhan, V. (2000). *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*. Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Yayla, A. (2005). *Siyasi Düşünceler Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara.